

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جمعیت‌شناسی

عنوان

مطالعه تفاوت‌های نسلی ازدواج و نگرش به آن در بین زنان در شهر سنندج

استاد راهنما

دکتر حسن عینی‌زیناب

استاد مشاور

دکتر حسن سرایی

دانشجو

حمید محمدی

خرداد ۱۳۹۲

رسالة محمد

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جمعیت‌شناسی

عنوان

مطالعه تفاوت‌های نسلی ازدواج و نگرش به آن در بین زنان در شهر سنندج

استاد راهنما

دکتر حسن عینی‌زیناب

استاد مشاور

دکتر حسن سرایی

دانشجو

حمید محمدی

خرداد ۱۳۹۲

تقدیم به

دستان بیخ کشیده پدرم

و

قلب سرشار از عشق و محبت مادرم
که هر آن چه که دارم از برکت وجود آن هاست

تشکر و قدردانی

با تشکر از

استاد محترم، جناب آقای دکتر حسن عینی‌زیناب که راهنمایی بنده را در انجام این پایان‌نامه به عهده گرفتند و از محضرشان چه بر سر کلاس درس و چه طی مراحل انجام پایان‌نامه‌ام مطالب بسیاری آموختم به‌نحوی که از شروع تا پایان کار با صبر و شکیبایی بسیار، با پیشنهادات و راهنمایی‌های ارزنده خود اعتلا و غنی‌تر شدن پژوهش را باعث شدند.

استاد محترم، جناب آقای دکتر حسن سرایی که سمت مشاوره این پایان‌نامه را پذیرا شدند و با راهنمایی‌های خردمندانه و ارزنده‌ی خود موجبات ارتقای سطح دانش بنده در این پژوهش را فراهم نمودند.

استاد محترم داور، جناب آقای دکتر ابو تراب طالبی که با مطالعه‌ی این پایان‌نامه و ارائه‌ی پیشنهادهای اصلاحی و دقیق از نقائص آن کاستند.

در ادامه بر خود واجب می‌دانم که از زحمات تمامی دوستانی که در انجام این پژوهش مرا یاری نمودند: آقایان سعدی و امید منصوری، امید باقری، محسن امیری و پسر عموی عزیزم شاهو محمدی و خانم‌ها فاطمه شیخ احمدی، روزین ناصری نهایت تشکر و قدردانی را نمایم.

همچنین، از خانواده خوبم تشکر می‌نمایم که با نهایت صبر و بردباری همواره مشوقام بودند.

با سپاس فراوان حمید محمدی¹

¹ . h.m1366@yahoo.com

مطالعه تفاوت‌های نسلی ازدواج و نگرش به آن در بین زنان در شهر سنندج

چکیده

هدف این پژوهش بررسی رفتارها و نگرش‌های ازدواجی زنان در زمینه‌های سن ازدواج، فاصله‌ی سنی بین زوجین، و ازدواج خویشاوندی است. داده‌ها حاصل از یک پیمایش مقطعی در شهر سنندج است که بوسیله روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای مبتنی بر نمونه‌گیری احتمالی متناسب با حجم خوشه‌ها (PPS) از میان زنان ۴۹ - ۱۵ ساله حداقل یک‌بار ازدواج کرده، بوسیله پرسشنامه‌ی ساخت‌یافته گردآوری و اطلاعات مربوط به ۵۱۸ زن واجد شرایط مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این راستا، در چارچوب نظری پژوهش تأکید اصلی بر نظریه‌ی نوسازی بود. نتایج نشان می‌دهد که در هر دو بُعد رفتاری و نگرشی تفاوت معناداری در برخی از ابعاد مرتبط با ازدواج و تشکیل خانواده بین زنان متعلق به نسل‌های ازدواجی مورد بررسی وجود دارد. بشکلی که سن ازدواج زنان طی گذشت زمان در میان زنان متعلق به نسل‌های مورد بررسی افزایش یافته، فاصله‌ی سنی بین زوجین و میزان ازدواج خویشاوندی نیز کاهش یافته است. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره نیز نشان داد که در طول زمان در اثر تأثیر پذیری متفاوت زنان متعلق به نسل‌های ازدواجی مختلف از نیروهای نوسازی، تأثیر نسل بر رفتار و نگرش‌های ازدواجی زنان همچنان پا برجاست. بر پایه‌ی این بررسی‌ها، خاستگاه شهری - روستایی، تحصیلات، وضعیت اشتغال، نوع خانواده، وضعیت پدر مکانی - نومکانی و نحوه انتخاب همسر بیشترین تأثیر را در تبیین تفاوت‌های نسلی در رفتارها و نگرش‌های ازدواجی زنان دارند.

واژگان کلیدی: زنان، ازدواج، تفاوت‌های نسلی، سن ازدواج، فاصله‌ی سنی زوجین، ازدواج خویشاوندی، سنندج

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	مقدمه
۳	۱-۱ بیان مسأله
۷	۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق
۸	۱-۳ اهداف تحقیق
۸	۱-۳-۱ هدف اصلی
۹	۱-۳-۲ اهداف فرعی
۹	۱-۴ سؤالات تحقیق
	فصل دوم: مبانی نظری
۱۱	مقدمه
۱۲	۲-۱ مبانی نظری
۱۲	۲-۱-۱ نظریه‌ی مدرنیزاسیون (توسعه و نوسازی)
۱۸	۲-۱-۲ نظریه‌ی گذار جمعیتی دوم
۲۰	۲-۱-۳ نظریه‌ی ایده‌الیسم توسعه‌ای
۲۲	۲-۲ پیشینه تحقیق
۲۷	۲-۳ چهارچوب نظری تحقیق
۳۱	۲-۴ فرضیه‌های تحقیق
	فصل سوم: روش تحقیق
۳۴	مقدمه
۳۵	۳-۱ روش تحقیق
۳۵	۳-۲ روش جمع‌آوری اطلاعات
۳۵	۳-۳ جمعیت آماری و واحد تحلیل
۳۶	۳-۴ حجم نمونه
۳۶	۳-۵ روش نمونه‌گیری
۳۸	۳-۶ تهیه پرسشنامه

۳۸.....	۳- ۷- تعریف مفاهیم پژوهش
۳۹.....	۳- ۷- ۱- تعاریف نظری و عملیاتی متغیر وابسته
۴۲.....	۳- ۷- ۲- تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای مستقل
۴۹.....	۳- ۸- روایی و پایایی
۴۹.....	۳- ۹- فنون و روش‌های مورد استفاده برای تحلیل داده‌ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۵۱.....	مقدمه
۵۲.....	۴- ۱- یافته‌های توصیفی
۵۲.....	۴- ۱- ۱- توصیف متغیرهای مستقل تحقیق
۵۶.....	۴- ۱- ۲- توزیع پاسخگویان بر حسب رفتارهای ازدواجی
۵۷.....	۴- ۱- ۳- توزیع پاسخگویان بر حسب نگرش‌های ازدواجی
۵۹.....	۴- ۲- تحلیل دو متغیره (آزمون فرضیه‌ها)
۵۹.....	۴- ۲- ۱- آزمون فرضیه‌های اصلی
۶۲.....	۴- ۲- ۲- آزمون فرضیه‌های فرعی
۸۶.....	۴- ۳- تحلیل چند متغیره
۸۶.....	۴- ۳- ۱- تحلیل چند متغیره سن ازدواج
۱۰۲.....	۴- ۳- ۲- تحلیل چند متغیره فاصله‌ی سنی بین زوجین
۱۱۳.....	۴- ۳- ۳- تحلیل چند متغیره ازدواج خویشاوندی

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری

۱۲۵.....	مقدمه
۱۲۶.....	۵- ۱- خلاصه‌ای از داده‌های توصیفی متغیرهای مستقل
۱۲۷.....	۵- ۲- خلاصه‌ای از داده‌های توصیفی متغیرهای وابسته
۱۲۸.....	۵- ۳- بحث و نتیجه‌گیری
۱۲۸.....	۵- ۳- ۱- سن ازدواج
۱۳۵.....	۵- ۳- ۲- فاصله‌ی سنی بین زوجین
۱۴۱.....	۵- ۳- ۳- ازدواج خویشاوندی
۱۴۹.....	۵- ۴- محدودیت‌های تحقیق
۱۵۰.....	۵- ۵- پیشنهادات
۱۵۲.....	منابع
۱۶۱.....	پیوست‌ها

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول (۲ - ۱): ویژگی‌ها و تمایزات گذار جمعیتی دوم نسبت به گذار جمعیتی اول.....	۱۹
جدول (۳ - ۱): رتبه‌بندی مشاغل بر حسب نوع شغل.....	۴۷
جدول (۳ - ۲): متغیرها، سطح سنجش و نوع متغیرهای تحقیق.....	۴۸
جدول (۴ - ۱): توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب متغیرهای مستقل تحقیق به تفکیک نسل‌های ازدواجی.....	۵۵
جدول (۴ - ۲): توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب رفتارهای ازدواجی به تفکیک نسل‌های ازدواجی.....	۵۷
جدول (۴ - ۳): توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب نگرش‌های ازدواجی به تفکیک نسل‌های ازدواجی.....	۵۸
جدول (۴ - ۴): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رفتارهای ازدواجی زنان در نسل‌های ازدواجی.....	۵۹
جدول (۴ - ۵): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت نگرش‌های ازدواجی زنان در نسل‌های ازدواجی.....	۶۱
جدول (۴ - ۶): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رفتارهای ازدواجی بر حسب خاستگاه شهری - روستایی.....	۶۲
جدول (۴ - ۷): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رابطه بین تحصیلات و رفتارهای ازدواجی زنان.....	۶۴
جدول (۴ - ۸): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رفتارهای ازدواجی زنان بر حسب وضعیت فعالیت.....	۶۶
جدول (۴ - ۹): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رفتارهای ازدواجی زنان بر حسب نوع خانواده.....	۶۷
جدول (۴ - ۱۰): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رفتارهای ازدواجی زنان بر حسب دامنه همسرگزینی.....	۶۹
جدول (۴ - ۱۱): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رابطه بین نحوه انتخاب همسر و رفتارهای ازدواجی زنان.....	۷۱
جدول (۴ - ۱۲): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رفتارهای ازدواجی زنان بر حسب نومکانی و پدرمکانی.....	۷۳
جدول (۴ - ۱۳): نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین تعداد خواهران و برادران و سن ازدواج.....	۷۴
جدول (۴ - ۱۴): نتایج آزمون همبستگی تاوی - بی‌کندال بین رتبه تولد و سن ازدواج.....	۷۵
جدول (۴ - ۱۵): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت نگرش‌های ازدواجی زنان بر حسب خاستگاه شهری - روستایی.....	۷۶
جدول (۴ - ۱۶): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت نگرش‌های ازدواجی زنان بر حسب میزان تحصیلات.....	۷۸
جدول (۴ - ۱۷): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت نگرش‌های ازدواجی زنان بر حسب وضعیت فعالیت.....	۸۰
جدول (۴ - ۱۸): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رابطه بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و رفتارهای ازدواجی زنان.....	۸۲

جدول (۴ - ۱۹): نتایج آزمون معنی‌داری تفاوت رابطه بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و نگرش‌های ازدواجی زنان. ۸۴	۸۴
جدول (۴ - ۲۰): نتایج و ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و سن ازدواج زنان در نسل ازدواجی اوّل. ۸۸	۸۸
جدول (۴ - ۲۱): نتایج و ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و سن ازدواج زنان در نسل ازدواجی دوّم. ۹۳	۹۳
جدول (۴ - ۲۲): نتایج و ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و سن ازدواج زنان در نسل ازدواجی سوم. ۹۸	۹۸
جدول (۴ - ۲۳): نتایج و ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و فاصله‌ی سنی بین زوجین در نسل ازدواجی اوّل. ۱۰۲	۱۰۲
جدول (۴ - ۲۴): نتایج و ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و فاصله‌ی سنی بین زوجین در نسل ازدواجی دوّم. ۱۰۶	۱۰۶
جدول (۴ - ۲۵): نتایج و ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و فاصله‌ی سنی بین زوجین در نسل ازدواجی سوم. ۱۰۹	۱۰۹
جدول (۴ - ۲۶): نتایج و ضرایب آزمون رگرسیون لجستیک در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و ازدواج خویشاوندی در نسل ازدواجی اوّل. ۱۱۴	۱۱۴
جدول (۴ - ۲۷): نتایج و ضرایب آزمون رگرسیون لجستیک در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و ازدواج خویشاوندی در نسل ازدواجی دوّم. ۱۱۷	۱۱۷
جدول (۴ - ۲۸): نتایج و ضرایب آزمون رگرسیون لجستیک در مورد رابطه‌ی متغیرهای مستقل و ازدواج خویشاوندی در نسل ازدواجی سوم. ۱۲۱	۱۲۱

فصل اول

کلیات تحقیق

بیان مسأله

اهمیت و ضرورت تحقیق

اهداف تحقیق

سؤالات تحقیق

مقدمه

ازدواج مبنای تشکیل خانواده یعنی اولین و مهم‌ترین واحد اجتماعی است. با تشکیل این واحد، انجام یکی از وظایف مهم خانواده یعنی فرزندآوری آغاز می‌شود، زمان ازدواج و تشکیل خانواده چرخه زندگی خانوادگی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (محمودیان ۱۳۸۳). با تغییر الگوی خانواده از گسترده به هسته‌ای، نحوه انتخاب همسر نیز در بسیاری از جوامع تغییر یافته است، زیرا در خانواده‌های گسترده، ازدواج مبتنی بر تصمیمات و نظریات افراد و اعضای خانواده بود، ولی با هسته‌ای شدن خانواده‌ها، حق انتخاب آزاد همسر در جامعه هنجار شده است؛ آزادی عمل زنان در ازدواج، تصمیم‌گیری در خانواده و موارد مشابه، از جمله تغییرات ازدواج و خانواده محسوب می‌شود؛ به دنبال تغییر در نظام هنجاری جامعه، تغییر در ارزش‌ها و گسترش شهرنشینی، رفع محدودیت در روابط بین دو جنس مخالف کاهش یافته که به نوبه خود بسیاری از الگوهای رفتاری، ارزش‌های مربوط به خانواده و هنجارهای موجود در جامعه را تحت تأثیر قرار داده است (شیخی ۱۳۸۲: ۵۴-۵۳).

دگرگونی‌های ارزشی خانواده‌ها و نسل‌ها، یکی از عناصر کلیدی نظام فرهنگی جامعه به شمار می‌رود که شناخت آن‌ها، نقش بسزایی در شناسایی تحولات فرهنگی دارد. زیرا دگرگونی فرهنگی از طریق جایگزینی نسل‌ها صورت می‌گیرد (اینگلهارت ۱۳۷۳: ۷۳). مطالعه تحول و تغییر ارزشی، روشی برای شناخت تحولات اجتماعی عمده است. خانواده ایرانی نیز در چندین سال اخیر تحت تأثیر روند مدرنیزاسیون و لوازم و پیامدهای آن از جمله تغییر ساخت اقتصادی و رواج شهرنشینی مهاجرت خانواده‌های روستایی به شهر، دگرگونی‌های نسبتاً چشمگیری را تجربه کرده است. خانواده امروزی از لحاظ ساخت و کارکرد و برخی ارزش‌های فرهنگی، تمایلی به مشابهت با خصوصیات خانواده و ازدواج در جوامع صنعتی نشان می‌دهد. از نتایج نوسازی این است که ازدواج با خویشاوندان کاهش می‌یابد، سن ازدواج کم‌کم بالاتر می‌رود و پذیرش طلاق برای افراد آسان‌تر می‌شود که در ایران نیز در طول دوره‌های تغییر اجتماعی، تفاوت‌هایی بین واکنش‌های بلند مدت و کوتاه مدت در هنجارهای فرهنگی مثل ترجیحات برای ازدواج با خویشاوندان، انتخاب همسر بر اساس عشق و مطلوبیت ازدواج به وجود آمده است.

خانواده این روزها به شدت مورد توجه و مطالعه است. در کشورهای توسعه یافته تغییرات جاری خانواده به حدی است که برخی از «زوال خانواده» صحبت می‌کنند و برخی جهت ارائه چارچوبی برای مطالعه آن اصطلاح «گذار جمعیتی دوم»^۱ را به کار می‌برند. در کشور ما نیز این روزها ضرورت توجه به خانواده و تغییرات آن بویژه در زمینه ازدواج و تشکیل خانواده به طور فزاینده‌ای احساس می‌شود. به تعبیر یکی از جامعه‌شناسان^۲: «در میان تغییراتی که این روزها در جریان است، اهمیت هیچکدام به اندازه اتفاقاتی نیست که در زندگی شخصی - در روابط جنسی، حیات عاطفی، ازدواج و خانواده - در حال وقوع است» (سرایی ۱۳۸۵: ۳۷ - ۳۸). یکی از موارد بارز دگرگونی‌های اجتماعی بخصوص در کشورهای پیرامونی، سیاست‌های مبتنی بر نوسازی و تغییرات فرهنگی ناشی از آن می‌باشد. طی فرایند نوسازی، نهاد ازدواج تحت تأثیر تغییرات ساختاری و فرهنگی و بطور کلی متأثر از جایگاه جوامع در گذار از نظم سنتی به نظم مدرن دچار تغییرات چشمگیری شده است، تا جایی که امروزه در ادبیات جامعه‌شناسی و جمعیت‌شناسی موضوعاتی مانند انتقال خانواده^۳ و انتقال ازدواج^۴ مطرح است.

شرایط جمعیتی تاریخ را تحت تأثیر قرار داده است. وقایع تاریخی نیز می‌توانند به شدت بر جمعیت‌ها تأثیر گذار باشند (Haupt and Kane 2000: 1). ازدواج یکی از وقایع مهم و حیاتی زندگی انسان است که از نظر اجتماعی پیوندی با ثبات بین زن و مرد شناخته می‌شود که در بستر خانواده و همراه با آن در طی زمان دچار تغییر و تحولات عمیقی در تمامی ادوار گذشته شده است. هر چند ازدواج به‌عنوان یک عمل ارادی، تابع خواست، تمایلات و دیدگاه‌های فردی است، اما زندگی اجتماعی انسان و روابط پیچیده او با محیط پیرامونش ازدواج را تحت تأثیر روابط دو سویه با متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و حتی سیاسی قرار می‌دهد. از اینرو، ازدواج به همراه سازوکارهای تحقق و نظم و ترتیبات مرتبط با آن، یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اجتماعی، فرهنگی و زیستی است که هم متأثر از تغییرات جامعه و هم تأثیرگذار بر آن می‌باشد در این زمینه آلن ژیراد^۵ ضمن بیان این نکته که در میان تمامی آداب، مراسم و وقایع اساسی زندگی انسان، ازدواج از اهمیت خاصی برخوردار است، معتقد است که: «هم از نظر فرد، هم از دیدگاه زیستی و هم از منظر اجتماعی هیچ

¹ . second demographic transition

² . Glidden's

³ . family transition

⁴ . marriage transition

⁵ . Alain Girard

نهادی نیست که همانند آن جهانی و از نظر غایت پایدار باشد. از اینرو، هیچ نهادی نیز همانند آن تحت تأثیر دگرگونی‌های اجتماعی قرار نمی‌گیرد» (صادقی و دیگران ۱۳۸۶: ۸۴).

ازدواج مهم‌ترین پیوندی است که باعث خویشاوندی بین افراد می‌شود و در سطح جهان پذیرفته شده است، اما در فرهنگ‌های مختلف نگرش‌های متفاوتی نسبت به آن وجود دارد (مک‌کارتی و ادواردز^۱ ۱۳۹۰: ۴۶۱). بنا به اعتقاد سرایی (۱۳۹۰)، ازدواج واقعه‌ای بسیار فرهنگی است که تنوعات بسیار شدید فرهنگی ارائه تعریفی استاندارد و جهان شمول برای آن را با سختی مواجه کرده است. اما بطور کلی در بیشتر جوامع ازدواج به عنوان پیوند مشروع و دایمی فرد با جنس مخالف تعریف شده است. پیوندی که ممکن است مشروعیتش را از قانون مدنی، عرف، مذهب یا سایر ابزارهای موجود دیگری که در قوانین هر کشوری به رسمیت شناخته شده باشد بگیرد (ساروخانی ۱۳۸۵؛ سرایی ۱۳۹۰؛ Waite 2003؛ Pressat 1985).

جمعیت‌شناسان علاقه بسیاری به مطالعه وضعیت تأهل^۲ فرد دارند، چون ارتباط نزدیکی با باروری دارد (لوکاس و میر ۱۳۸۷: ۱۰۷). مطالعه ازدواج بویژه سن زنان در هنگام اولین ازدواج را به عنوان یکی از وقایع حیاتی و پدیده‌ای تأثیرگذار بر روی فرایندهای عمده جمعیتی بویژه باروری و مهم می‌دانند (Ikamari 2005: 3) امروزه با توجه به تغییراتی که در شیوه‌ها، نگرش‌ها و سبک‌های زندگی جوامع بوجود آمده است، الگوهای ازدواج نیز تغییر یافته و بررسی این تغییرات اهمیت دوچندان یافته است. در جوامع سنتی گذشته تصمیم فرد برای ازدواج و مجرد ماندن در اختیار خودش نبود و بسیاری از عوامل و معیارهای ازدواج در سطح جامعه و خانواده تعیین می‌شد. در چنین شرایطی «بزرگترهای فامیل، با توجه به ملاحظات فامیلی، طبقاتی، قومی و دینی و با لحاظ تأثیر انتخاب بر بقای خانواده و کارکردهای آن، ازدواج دختر و پسر را ترتیب می‌دادند» (سرایی ۱۳۸۵: ۴۸). آنچه که مسلم است امروزه الگوهای یاد شده دچار تحولات عمیقی شده و در بیشتر مطالعات صورت گرفته در زمینه ازدواج در داخل و در خارج از ایران، به نقش مؤلفه‌های نوسازی در تغییر الگوهای ازدواج زنان اشاره شده است. در این بررسی‌ها تغییرات روی داده در الگوی فاصله‌ی سنی زوجین، سن به هنگام اولین ازدواج، ازدواج خویشاوندی به تغییرات ساختاری - اجتماعی از جمله افزایش سطح تحصیلات زنان، بالا رفتن میزان اشتغال و حضور زنان در عرصه فعالیت‌های اقتصادی، افزایش میزان شهرنشینی و ... نسبت داده شده است (کاظمی‌پور و ذوالفقاری ۱۳۸۶؛ حسینی ۱۳۸۹؛ عباسی‌شوازی و صادقی ۱۳۸۴؛ Strange 1976؛ Givens and Hirschman 1994؛ Malhotra and Tusi 1996).

^۱ . R. Edwards

^۲ . marital unions

فرایند نوسازی به همراه گسترش موج وسیع صنعتی شدن، جوامع مختلف را دستخوش تغییرات و تحولات عمده‌ای در زمینه‌های مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نموده است و بسیاری از این تحولات متأثر از جایگزینی و گزینش‌های متفاوت نسل‌هایی‌اند که پس از هم می‌آیند و نیز وجود تفاوت‌ها و تمایزات در بین باورها و نگرش‌های آن‌هاست که تحولات اساسی را در جامعه موجب شده است (کاظمی ۱۳۸۹: ۳۰۲). بنابراین در عصر تحولات پرشتاب اجتماعی و تغییرات سریع فرهنگی، تفاوت‌های بین نسلی در رفتار و نگرش‌ها منجر به ایجاد شکاف و فاصله بین نسل‌ها می‌گردد و باعث می‌شود که هر نسل فلسفه و شیوه زندگی متفاوتی پیدا کند. در گذشته، جوامع کمتر در معرض تغییر بوده در نتیجه تمایزات و تفاوت‌های نگرشی نیز کمتر بود؛ اما امروزه، جوامع در معرض تغییرات سریع قرار گرفته‌اند و تفاوت میان نسل‌ها آنچنان عمیق گردیده که زمینه مهمی برای تفاوت‌های نسلی و اجتماعی در درون جوامع فراهم آورده است. در دوره تغییرات سریع فرهنگی و اجتماعی، جامعه شاهد بیشترین واگرایی و انشعاب بین نسل‌هاست و موضوع تفاوت بین نسلی اهمیت ویژه‌ای یافته است (عسکری‌ندوشن و همکاران ۱۳۸۸: ۸). به باور سرایی (۱۳۸۵: ۴۱) تاریخ معاصر ایران روایتگر تقلای یک جامعه‌ی ریشه‌دار محلی از یکسو برای ماندن (تداوم) و از سوی دیگر برای مُدرن شدن (تغییر) بوده است. در بستر این تحولات، با وجود تداوم نقش عناصر فرهنگی گذشته و تأثیر پایدار ارزش‌های مذهبی بر نگرش‌ها و رفتارهای خانوادگی ایرانیان، برخی از الگوهای تاریخی حاکم بر خانواده و به تبع آن نگرش‌ها، رفتار و ایده‌آل‌های مربوط به ازدواج و فرزندآوری دست‌خوش تغییر شد. بنابراین خانواده به عنوان یکی از اصلی‌ترین اجزای جامعه باید در متن جامعه و ملاحظه و تغییرات آن، همراه یا در پی تغییرات جامعه مطالعه شود.

از اینرو می‌توان گفت که ترکیب متفاوت وضع زناشویی زنان احتمالاً منعکس‌کننده‌ی کشش بین نیروهای اقتصادی - اجتماعی تغییر ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی متفاوت زنان است. با در نظر گرفتن زمینه‌های متفاوت اجتماعی شدن افراد حاضر در نسل‌های مختلف و این واقعیت که آنان در زمان‌های مختلف به شیوه ناهم‌سانی در معرض تغییرات نوسازی طی دهه‌های اخیر قرار گرفته‌اند، مطالعه‌ی رفتار و نگرش‌های مرتبط با ازدواج زنان می‌تواند به درک عمیق‌تر تغییرات در رفتارها و نگرش‌های ازدواجی زنان و پیش‌بینی الگوهای احتمالی همسرگزینی در آینده کمک کند. تحلیل کوهورتی رفتارها و نگرش‌های مرتبط با ازدواج این امکان را فراهم می‌سازد تا روندهای زمانی تغییر در رفتارها و نگرش‌های ازدواج را بصورت دقیق‌تر و کامل‌تر بررسی کنیم. همچنین تحلیل کوهورتی تصویر روشنی از نقش زمان وقوع تغییرات مهم اجتماعی - اقتصادی در جامعه مورد مطالعه و تأثیر خاص این تغییرات بر پاسخ‌های جمعیت‌شناختی کوهورت‌های با تجربه‌ی مسیر زندگی خاص فراهم می‌آورد، که نتایج

بررسی‌های پیشین نیز این قضیه را تأیید و پیشنهاد می‌نماید (حسینی ۱۳۸۹؛ عباسی‌شوازی و خانی ۱۳۸۸؛ Torabi et al 2012).

متأسفانه اکثر مطالعات انجام شده در زمینه تغییر رفتارهای ازدواج و ایده‌آل‌های مرتبط با آن در ایران با دیدگاه‌های کلی انجام شده به گونه‌ای که یا روند تغییرات ازدواج بویژه شاخص‌های مرتبط با آن را بصورت کلی در مقاطع زمانی خاص مطالعه نموده‌اند یا نهایتاً به بررسی مقایسه‌ای تفاوت‌های موجود بین دو نسل بیولوژیکی مانند تفاوت‌های ایده‌آل‌های مادران و دختران یا پسران و پدران پرداخته‌اند. اما با توجه به روند سریع وقوع تغییرات ساختاری و اجتماعی رخ داده در جامعه در حال گذار ایران و تأثیر این تغییرات بر روند تحول الگوهای ازدواج ضرورت انجام مطالعه‌ی مبتنی بر رویکرد تحلیل کوهورتی^۱ در زمینه تغییرات ازدواج و بررسی عوامل مؤثر در بین افراد متعلق به نسل‌های مختلف تولدی یا ازدواجی در جهت تبیین و بررسی دقیق و هرچه بهتر روند تغییرات ازدواج کاملاً محسوس و مشهود است.

طی سال‌های اخیر بر اثر فرایند مدرنیزاسیون سبک زندگی مردم کردستان نیز بسرعت تغییر کرده و روند این تغییر در شرایط و مقاطع زمانی مختلف متفاوت بوده است و افراد متعلق به نسل‌های مختلف این تغییرات را به گونه‌ای متفاوت تجربه نموده‌اند. از اینرو بررسی حاضر بمنظور مطالعه چگونگی روند و شیوه تدریجی تغییرات بوجود آمده در شکل‌گیری خانواده و الگوی ازدواج (در زمینه: فاصله سنی بین زوجین، سن به هنگام اولین ازدواج و ازدواج خویشاوندی) و تفاوت‌های موجود در بین نسل‌های^۲ مختلف بر اساس رویکرد تحلیل نسلی صورت گرفته است. نهایتاً با توجه به اهمیت مباحث مطرح شده فوق در بررسی حاضر برآنیم تا تغییرات تدریجی در نگرش‌ها و رفتارهای مرتبط با ازدواج را از طریق تحلیل و تبیین تشابهات و تفاوت‌های بین نسلی از طریق مکانیسم‌های تأثیر گذار بر این فرایند را در شهر سنندج بررسی کنیم.

^۱ . Cohort Analysis

^۲ . Cohorts

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

نوسانات الگوی ازدوج بویژه سن ازدواج برای جمعیت‌شناسان و محققینی که به مطالعه دقیق آن می‌پردازند پدیده‌ای بسیار ارزشمند است. آنان بین تغییر در این عامل و تحولات اقتصادی - اجتماعی نوعی هم‌بستگی مشاهده نموده‌اند. چنانکه ویلیام گود^۱ (۱۳۵۲) بر این باور است که: «تغییرات ملموسی در نظام خانواده در سراسر جهان در حال وقوع است، که همه این تغییرات در نقطه تلاقی مشترکی با هم تلاقی می‌کنند که این نقاط مشترک عبارتند از افزایش سن ازدواج، کاهش ازدواج‌های تنظیم شده^۲، افزایش آزادی در انتخاب همسر، به عقیده او پارامترهای ازدواج در جوامع مختلف به هم‌گرایی نزدیک می‌شوند».

مطالعات صورت گرفته در ایران نیز (عباسی‌شوازی و صادقی ۱۳۸۴؛ کاظمی‌پور ۱۳۸۳؛ حسینی ۱۳۸۹؛ کنعانی ۱۳۸۵؛ عباسی‌شوازی و عسکری ندوشن ۱۳۸۴؛ Abbasi-Shavazi et al 2009؛ Torabi et al 2012)، نشان می‌دهد که بخاطر عوامل مهمی چون توسعه آموزش همگانی بویژه برای زنان، حضور زنان در عرصه فعالیت‌های اقتصادی و سایر مؤلفه‌های نوگرایی الگوهای ازدواج و تشکیل خانواده بواسطه تغییرات اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی طی چند دهه گذشته در ایران به سرعت تغییر یافته است. اما تغییرات رفتاری و نگرشی رُخ داده در این زمینه در بین همه افراد متعلق به نسل‌های متفاوت و قشرهای مختلف جامعه یکسان نبوده، چون این افراد و گروه‌ها به گونه‌ای متفاوت در معرض این تغییرات قرار گرفته‌اند. بنابراین مطالعه روند چگونگی این تغییرات و عوامل و مکانیسم‌های تأثیر گذار بر آن در استناد بر رویکرد تحلیل کوهورتی به منظور درک بهتر تغییرات روی داده بر تحول خانواده امری اجتناب‌ناپذیر و ضروری است.

استفاده از رویکرد تحلیل نسلی، در مطالعه ازدواج و خانواده در ایران اولاً، با توجه به تغییرات رفتاری و نگرشی خانواده در چند دهه اخیر حائز اهمیت است؛ زیرا نسل‌ها به طور متفاوتی در معرض این تغییرات بوده‌اند و بالطبع تغییرات اجتماعی را به گونه‌ای متفاوت درک، باور و عملیاتی کرده‌اند. ثانیاً، درک تفاوت‌های نسلی می‌تواند به شناخت تغییرات رخ داده در زمینه ازدواج، تشکیل خانواده و همچنین پیش‌بینی پتانسیل موجود برای تغییرات آینده خانواده کمک کند (عسکری‌ندوشن و همکاران ۱۳۸۸: ۱۰). با توجه به روند سریع شهرنشینی و گسترش تحصیلات بویژه در بین زنان در دوران کنونی مطالعه الگوهای رفتاری و نگرشی نسل جوان در مورد ازدواج و نیز تفاوت‌های بین‌نسلی^۳ در این

^۱ . William Good

^۲ . arranged marriage

^۳ . intergenerational difference

الگوها می‌تواند در درک عمیق‌تر چگونگی دگرگونی ازدواج در جامعه مورد مطالعه و عوامل مرتبط با آن و نیز پیش‌بینی الگوهای احتمالی همسرگزینی در آینده به کار رود (عباسی‌شوازی و ترابی ۱۳۸۵). از آنجایی که رفتار، تابعی از نگرش و ارزش‌گذاری‌های مثبت و منفی تلقی می‌شود و نگرش‌های فرهنگی افراد جامعه تحت تأثیر نوسازی و توسعه تغییر پیدا می‌کند، بنابراین با بررسی نگرش‌های جوان نسبت به خانواده و ایده‌آل‌های همسرگزینی می‌توان به پیش‌بینی رفتارهای آتی ایشان اقدام نمود (احمدنیا و مهریار ۱۳۸۲: ۱۹۸). بنابراین شناخت و بررسی عوامل مؤثر بر تحولات نسلی بویژه در زمینه شاخص‌ها، ویژگی‌ها و تغییرات رفتاری و نگرشی در زمینه ازدواج و چالش‌های آن می‌تواند به متصدیان و متولیان فرهنگی کشور در جهت برون رفت از وضعیت موجود در عرصه تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های مرتبط با ازدواج و خانواده کمک کند. بررسی حاضر نیز در جهت پاسخ‌گویی به نیازها و مواردی که در بالا ذکر شد، در جامعه در حال گذار کردستان (مطالعه موردی زنان شهر سنندج) که تا چندی پیش ارزش‌های سنتی بر خانواده در این دیار حاکم بود و زنان کاملاً تابع جامعه مردسالار بودند، تدوین و به اجرا درآمده است. که بر اثر فرایند توسعه و نوگرایی در سال‌های اخیر دگرگونی‌های بسیاری در نقش زنان چه در سطح جامعه و در خانواده‌ها را تجربه نموده است، که منجر به تغییر در الگوی رفتاری و نگرشی ازدواجی زنان شده که نشان دهنده اهمیت موضوع ازدواج و تغییرات خانواده در این منطقه از کشور می‌باشد که ضرورت انجام تحقیقی در زمینه ازدواج با رویکرد تحلیل نسلی به منظور پیش‌بینی الگوهای ازدواج در آینده در این منطقه و برنامه‌ریزی مناسب در این زمینه و همچنین تبیین هرچه بهتر تغییرات روی داده در حوزه ازدواج و تغییرات خانواده با توجه به محیط بکر مطالعاتی و اینکه در زمینه ازدواج و تغییرات خانواده نیز تحقیق و مطالعه دیگری با رویکرد تحلیل نسلی در آن صورت نگرفته است امری کاملاً ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد.

۱-۳- اهداف تحقیق

۱-۳-۱- هدف اصلی

هدف اصلی این پایان‌نامه مطالعه تفاوت‌های نسلی رفتارهای ازدواجی و نگرش نسبت به ازدواج در بین زنان در شهر سنندج در زمینه‌هایی چون ازدواج خویشاوندی، سن به هنگام اولین ازدواج و فاصله‌ی سنی بین زوجین است.

۱-۳-۲- اهداف فرعی

۱. بررسی رابطه بین "خاستگاه شهری - روستایی داشتن" و "رفتارهای ازدواجی زنان" در نسل-های مورد مطالعه.
۲. بررسی رابطه بین "تحصیلات" و "رفتارهای ازدواجی زنان" در نسل‌های مورد مطالعه.
۳. بررسی رابطه بین "وضعیت فعالیت" و "رفتارهای ازدواجی زنان" در نسل‌های مورد مطالعه.
۴. بررسی رابطه بین "نوع خانواده" و "رفتارهای ازدواجی زنان" در نسل‌های مورد مطالعه.
۵. بررسی رابطه بین "دایره همسرگزینی" و "رفتارهای ازدواجی زنان" در نسل‌های مورد مطالعه.
۶. بررسی رابطه بین "نحوه انتخاب همسر" و "رفتارهای ازدواجی زنان" در نسل‌های مورد مطالعه.
۷. بررسی رابطه بین "محل زندگی بعد از ازدواج" و "سن ازدواج" در نسل‌های مورد مطالعه.
۸. بررسی رابطه بین "تعداد خواهران و برادران" پاسخگویان و "سن ازدواج" آن‌ها.
۹. بررسی رابطه بین "رتبه تولد" پاسخگویان و "سن ازدواج" آن‌ها.
۱۰. بررسی رابطه بین "خاستگاه شهری - روستایی داشتن" و "نگرش زنان به ازدواج" در نسل‌های مورد مطالعه.
۱۱. بررسی رابطه بین "تحصیلات" و "نگرش زنان به ازدواج" در نسل‌های مورد مطالعه.
۱۲. بررسی رابطه بین "وضعیت فعالیت" و "نگرش زنان به ازدواج" در نسل‌های مورد مطالعه.
۱۳. بررسی رابطه بین پایگاه "اقتصادی - اجتماعی" پاسخگویان در هنگام ازدواج و "رفتارهای ازدواجی" آنان در نسل‌های مورد مطالعه.
۱۴. بررسی رابطه بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی "پاسخگویان در حال حاضر و "نگرش‌های ازدواجی" آنان در نسل‌های مورد مطالعه.

۱-۴- سؤالات تحقیق

۱. رفتارها و نگرش‌های ازدواجی زنان در هر کدام از نسل‌های مورد بررسی در زمینه‌هایی چون ازدواج خویشاوندی، سن ازدواج و فاصله‌ی سنی بین زوجین در ازدواج چگونه است؟
۲. آیا نگرش‌های ازدواجی زنان متفاوت از رفتارهای ازدواجی آنان است؟ در هر یک از گروه‌های هم‌دوره‌ی ازدواج وضعیت چگونه است؟
۳. چه عواملی باعث تفاوت در رفتار و نگرش‌های ازدواجی زنان شده است؟ مهمترین و تأثیرگذارترین این عوامل کدامند؟

فصل دوم

مبانی نظری

مبانی نظری تحقیق

پیشینه تحقیق

چارچوب نظری تحقیق

فرضیه‌های تحقیق